

วิเคราะห์คุณค่าการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

An Analysis on the Values of Isan Intonation Preaching (Thet Lae Isan) according to Theravada Buddhism

พระอธิการยอดยิ่ง สุจิตโต (ปุรัตตะโน)^๑

ดร.ประสพฤกษ์ รัตนยงค์^๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเรื่องวิเคราะห์คุณค่าการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบแนวคิดและทฤษฎีการเทศน์ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท และ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบแนวคิดและทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้า จะทรงมีวิธีสอนที่ทรงมีไว้หลายรูปแบบ ทรงสอนไปตามลำดับความยากง่ายของเนื้อหาที่สอนและทรงคำนึงถึงตัวผู้รับการสอนด้วยว่าจะสามารถเข้าใจและจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทำให้เกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้ และสนใจเอาใจใส่มากขึ้นจนมีบุคคลทุกชั้นวรรณะเลื่อมใสศรัทธา อุปสมบทตามจนสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก เป็นแนวทางให้พระสงฆ์ไทยปฏิบัติตามคือทำประโยชน์ด้วยการอนุเคราะห์ประชาชนไม่ให้ความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้ ทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมเป็นไปด้วยดี

การเทศน์แหล่อีสานเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกวิธีหนึ่ง มีวิธีการเทศน์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น คือเทศน์โดยใช้สำเนียงเป็นภาษาถิ่นอีสาน เล่นเสียงสูงเสียงต่ำ ทอดเสียงยาวโดยมีทำนองเป็นข้อบังคับให้เกิดลีลาที่น่าฟัง และเทศน์โดยพระสงฆ์ที่เป็นคนอีสานและใช้ภาษาอีสานได้ดีเท่านั้น การเทศน์แหล่อีสานมักจะมีการเทศน์ ๑ ธรรมมาส ๒ ธรรมมาส ๓ ธรรมมาส และ ๖

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ธรรมาสน์เป็นต้นมี ๓ ลักษณะคือ (๑) แผลในเนื้อมหาชาติ (๒) แผลขบขันนอกเรื่องมหาชาติ (๓) แผลปฏิภาณตันกลอนสด โดยมีเค้าโครงเรื่องมาจากโบราณ ธรรมบท นิทานพื้นบ้าน และชีวิตจริงของคนในสังคมอีสาน ทำนองการเทศน์แหล่แต่ดั้งเดิมมี ๓ ทำนอง คือ ทำนองกาเต้นก้อน ทำนองลมพัดพร้าวหรือลมพัดชายเขา และทำนองซ่างเทียมแม่ ซึ่งทำนองดังกล่าวเป็นทำนองเดินหนังสือในลำมหาชาติหรือทำนองใช้เทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์

คุณค่าของการเทศน์แหล่อีสานด้านผู้ฟังเป็นการสะท้อนให้เห็นหลักจริยธรรมที่หลากหลายมีทั้งอรรถรส คติเตือนใจ คติธรรมเกี่ยวกับเรื่องการเสียสละ ความสามัคคี การอนุเคราะห์ผู้อื่น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ด้านบุคลิกภาพของผู้ที่ทำการเผยแผ่นั้น คือ ต้องมีจริยธรรมฉลาดที่จะประยุกต์สภาพปัจจุบันมาแสดงธรรมให้เหมาะสม คุณค่าด้านการประพฤติปฏิบัติ คือ การรู้จักและเข้าถึงหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ การเข้าใจในการใช้ภาษาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งมีไหวพริบดีคุณค่าด้านการเผยแพร่ ผู้เทศน์ต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีความเชี่ยวชาญในทางพระพุทธศาสนา คุณค่าในด้านของการอนุรักษ์วัฒนธรรมคือการเทศน์แหล่อีสานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใช้ทำนองพื้นบ้านคือภาษาอีสานเป็นทำนองแบบเก่าแก่ดั้งเดิมซึ่งคงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมาคุณค่าด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาคือพระสงฆ์ย่อมมีบทบาทชี้แจงธรรมะและเป็นผู้เริ่มอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีทำบุญต่าง ๆ และคุณค่าในด้านการศึกษา คือนักเทศน์ต้องหมั่นแสวงหาความรู้อยู่เสมอหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะมาใช้ในการเทศน์เทศน์แหล่ได้อย่างถูกต้องเป็นการพัฒนาตนเองที่จะเรียนรู้ตลอดเวลา**คำสำคัญ** : การเทศน์แหล่อีสาน,คุณค่า.

Abstract

The thesis entitled “An analysis on the values of Isan intonation preaching (Thet Lae Isan) according to Theravada Buddhism” consisted of three objectives. The study aimed: 1) to study concepts and theories on preaching according to Theravada Buddhism, 2) to study Isan intonation preaching according to Theravada Buddhism, and 3) to analyze the values of Isan intonation preaching (Thet Lae Isan) according to Theravada Buddhism.

From the study, it was found as follows:

Concepts and theories on propagating Buddhism: The Buddha had many ways of teaching according to the difficulty level of the content and always thought of the learners/ recipients whether they could understand and apply in life. This method helped motivating the learners to learn more and pay more attention, and this was the reason why there were people from all social classes in the caste system had so much faith that they decided to ordain as a monk and at the end, achieved enlightenment and became Arhats. This method of the Buddha was a way for Thai monks to follow and Thai monks should also benefit people by helping them not to commit bad deeds, to do good deeds, to help with kindness and generosity, to hear what never heard of before and to have more understanding of what already had been heard before, and to suggest ways for enlightenment.

Isan intonation preaching (Thet Lae Isan) according to Theravada Buddhism: Isan intonation preaching was another way to propagate Buddhism. Its style of preaching was the unique form of local preaching in Isan dialect with high and low intonation together with rhythm making the preaching more pleasant. The Isan intonation preaching was always done by Isan monks who were able to use Isan well. The Isan intonation preaching usually was performed by 1 monk, 2 monks, 3 monks and 6 monks sitting on the Dhamma-seat etc. There were 3 characteristics: 1) preaching about the great lives of the Buddha (*mahājāti*), 2) preaching the story outside the great lives of the Buddha (*mahājāti*), and 3) preaching about unprepared verses with the outlines of the story from palm-leaf manuscripts, *Dhammapada*, folk tales and the real lives of people in Isan society. There were three rhythm types of ISAN intonation preaching: *Ka-ten-korn*, *lom-pad-phow*, and *chang-tiam-mia*. These rhythms were the rhythms of the book in Lam Mahachat or the rhythms for preaching the 13 chapters of the great birth story of the Bodhisatta Vessantara.

Values of Isan intonation preaching (Thet Lae Isan): the preaching reflected upon the listeners of the various moral principles such as sacrifice, harmony, support and help for others and relationship between people etc. The personalities of the preacher must be ethical, wise enough to adapt the current situations to preach properly, know and understand the *Pañisambhidā IV* or the four analytic insight and

deep understanding of the use of local language. Preacher must also have knowledge and understanding in Buddhism in order to propagate Buddhism. Isan intonation preaching showed the local identity of the Isan language which was the old traditional rhythm that had been a done since from the past. Buddhist monks played a role of clarifying the Dhamma and as the initiator to conserve tradition of merit-making by means of Isan intonation preaching. Lastly, preachers must always be in search of knowledge and ways in order to develop oneself to do the Isan intonation preaching more correctly.

Keywords: Values ,Isan Intonation Preaching (Thet Lae Isan

๑.บทนำ

ในครั้งพุทธกาลก็มีพระบางรูปที่สวดสาธยายธรรมเป็นทำนองไพเราะ แต่ทำนองที่ว่่านั้นต่างจากลักษณะการเทศน์แหล่ในปัจจุบัน พระอรหันต์องค์หนึ่ง คือ พระโสณกุฏิกัณณะ^๓ จากแคว้นอาวันตี ศิษย์ของพระมหากัจจายนะได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า (จุดมุ่งหมายนอกจากจะมาราบพระศาสนา ก็คือได้รับคำฝากมาจากพระมหากัจจายนะว่า ขอให้พูลขอพระพุทธานุญาตเรื่องลดหย่อนพระวินัยบางข้อสำหรับพระที่อยู่ในประเทศชายแดน) ในวันที่ท่านมาถึงนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงให้พระอานนทจัฑที่ปักให้พระโสณะฯ ได้ปักในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระองค์ และในช่วงกลางดึก พระพุทธเจ้าทรงให้พระโสณะฯ กล่าวธรรมกถาให้พระองค์ได้ทรงฟัง (ท่านองจะทรงทดสอบว่า พระรูปนี้ได้เรียนธรรมะอะไรมาบ้าง)พระโสณะฯ ได้กล่าวธรรมะกถา (ซึ่งเป็นเนื้อหาในพระสูตรจากคัมภีร์ขุททกนิกายสุตตนิบาต แสดงว่าในครั้งพุทธกาลก็เริ่มมีศึกษาแบบทรงจำพระไตรปิฎกกันแล้ว) ด้วยเสียงที่ “ไพเราะ” เมื่อกล่าวจบพระพุทธเจ้าทรงชมว่า ได้ศึกษามาดี ทรงจำดี กล่าวได้ดีถูกต้องทั้งอรรถะ ทั้งพยัญชนะ ต่อมาพระโสณะฯ รูปนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นเอกทัคคะในทาง “กล่าวธรรมะด้วยเสียงไพเราะ”^๔

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่นั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์นั้น ทรงตรัสว่าพระองค์เป็นเจ้าของศาสนา เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ ทรงประกาศพระศาสนาตลอดสี่สิบห้าพระพรรษานับแต่บรรลุนิพพาน พระองค์ทรงแสดงธรรมที่ชื่อธรรมจักกัปปะวัตตสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ที่ท่าตลอดจนวาระสุดท้ายก่อนดับขันธปรินิพพานพระองค์ก็ทรงแสดงธรรมที่เรียกว่าปัจฉิมโอวาท ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงเผยแผ่ เราจะเห็นว่าพระองค์ทรงใช้การแสดงธรรมที่

^๓ อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๒๑/๓๖๓.

^๔ ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๒๒/๑๓๘-๑๔๑.

เรียกว่า เทศน์หรือ เทศนาพระภิกษุในการนั้นเรียกตนว่า สาวก มาจากคำว่า สาวะโก แปลว่า ผู้ฟัง ตาม ฟังตามคำสอน เมื่อฟังแล้วนำมาปฏิบัติเมื่อเกิดผลแก่ตนเอง รู้ตามคำสอนพระศาสดาแล้วก็เป็นผู้สอนตามพระศาสดา มีคำกล่าวในบาลีว่า ภิกขุ ธมฺมํ เทเสติ แปลว่า ภิกษุแสดงอยู่ซึ่งธรรมนั้นแสดงให้เห็นว่าการแสดงธรรมที่เรียกว่าเทศน์ หรือเทศนา ถือเป็นเรื่องสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในกาลนั้นตลอดจนถึงปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึงการแหล่งของพระภิกษุสงฆ์ผิวดินวินัยหรือไม่ อย่างไรนั้น ก็อาจจะวิเคราะห์ไปถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสว่าตถาคตรู้ว่าจาใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์ทั้งวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่เจริญใจของคนอื่น ๆ แม้ว่าจานั้นตถาคตก็ไม่ตรัส อนึ่ง ตถาคตรู้ว่าจาใด เป็นของจริง เป็นของแท้ ประกอบไปด้วยประโยชน์ แต่ว่าจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่เจริญใจของคนอื่น ๆ ตถาคตย่อมรู้กาลอันควรที่จะใช้วาจานั้น ตถาคตรู้ว่าจาใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์ แต่ว่าจานั้นเป็นที่รักเป็นที่เจริญใจของคนอื่น ๆ ตถาคตไม่ตรัสวาจานั้น ตถาคตรู้ว่าจาใด เป็นของจริง เป็นของแท้ และไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์ แต่ว่าจานั้นเป็นที่รักเป็นที่เจริญใจของคนอื่น ๆ แม้ว่าจานั้นตถาคตก็ไม่ตรัส อนึ่ง ตถาคตรู้ว่าจาใด เป็นของจริง เป็นของแท้ ประกอบไปด้วยประโยชน์ ทั้งวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจของคนอื่น ๆ ตถาคตย่อมรู้กาลอันควรที่จะใช้วาจานั้น^๕

ประการสำคัญต่อมาว่าการอนุโลมเข้าเรื่องการแหล่งตามพระพุทธองค์ การที่พระเทศน์แหล่งโดยเฉพาะเทศน์มหาชาติอาจจะดูเป็นสีเทาใกล้จะเป็นขบถบ้าง แต่ก็ถือว่าอนุโลมเพราะการเทศน์แหล่งนี้แม้พระราชามหากษัตริย์ก็ทรงมีพระราชศรัทธาในการเทศน์มหาชาติมาก ครั้งหนึ่งเคยตรัสกับพระนักเทศน์แหล่งรูปหนึ่งว่า “ท่านต้องรักษาไว้นะเรื่องการเทศน์แหล่งนี้ไม่ใช่เพียงเรื่องทางศาสนา แต่เป็นมรดกของชาติด้วย” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อนฺยนาโม ภิกขเว ราชนํ อนุวตฺติ ตฺถ” ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อนุโลมตามพระราชชาติได้ แต่สังคมส่วนหนึ่งอาจมองว่าและแสดงความเห็นว่า ไม่เหมาะสมเพราะโดยนัยแล้วนั้นพระภิกษุนักแหล่งนั้นต้องการหาปัจจัย (เงิน) เสียมากกว่าที่จะศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างถ่องแท้ แล้วสั่งสอนประชาชนสาธุชนให้รู้ตามเมื่อมีการเทศน์เมื่อใดเว้นไม่ได้ต้องมีปัจจัยทุกครั้ง ถ้าเทศน์เป็นทำนองสรภัญญะก็ไม่มีผลในทางเสียหายหรือก่อให้เกิดปัญหาประการใด^๖

ปัญหาสำคัญของการเทศน์แบบแหล่ง คือ เทศน์โดยใช้เสียงและทำนองที่มุ่งความไพเราะเป็นสิ่งสำคัญ เช่น เทศน์มหาชาติ เทศน์แหล่ง ซึ่งที่ทั้งแหล่งใน คือ เรื่องในมหาชาติ และแหล่งนอก คือ เรื่อง

^๕ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

อื่น ๆ ที่นำมาเสริมโดยมุ่งความสุนทรีย์ เช่น แหล่ขมก แหล่ขมดง แหล่หญิงม่าย นอกจากนี้ยังมีเทศน์แบบอื่นๆ เช่น เทศน์แจ้งการเทศน์ ถือเป็นภาระของพระภิกษุที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนิกชนตามศรัทธาและกำลังปัญญาของผู้ฟัง สำหรับงานมงคลส่วนใหญ่นิยมจัดให้มีกันเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับการฉลองเป็นพิธี นิยมทำเป็นรายการสุดท้ายของงานทำบุญ ถ้าเป็นเทศน์ธรรมดา มิได้ทำรายการทั้งก่อนและหลังเพลเท่านั้น มิได้เทศน์แหล่โดยแบบเทศนาของพระภิกษุทั่วไป และการเทศน์แหล่บางครั้งยังพบการเทศน์แหล่แบบทำนองแหล่ไม่เป็นไปตามลำดับ เนื้อหาถ้อยคำไพเราะ ไม่ชัดเจน วกวน ใช้ทำนองและสำเนียงการเทศนาไม่น่าสนใจ นักเทศน์ส่วนมากไม่สนใจการประเมินผล เมื่อลงจากธรรมมาสไปแล้วก็แล้วกันไป ทำให้การเป็นนักเทศน์ที่จะพัฒนานั้นเข้าไป เพราะนักเทศน์ที่ดีต้องการประเมินผลที่ตนเองได้เทศน์ไปแล้ว เพราะจะได้ทราบว่าผู้ฟังเทศน์ของตนนั้นเป็นอย่างไร เข้าใจในเนื้อหาที่ตนเองนั้นเทศน์มากน้อยแค่ไหน และการเทศน์ของตนเป็นที่ยอมรับของผู้ฟังหรือไม่ จากการประเมินผลนั้นสามารถทำให้นักเทศน์ทราบถึงผลของการเทศน์ได้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ขาดการชี้แจงให้เข้าใจ และรู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร พูดอย่างไร มีศิลปะในการพูด และนักเทศน์แหล่ขาดการประพาดิตนเป็นแบบอย่างที่ดี น่าเลื่อมใส น่าเคารพศรัทธา ตลอดจนขาดการแนะนำในเรื่องที่ดี และเป็นประโยชน์ สามารถอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่าย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์คุณค่าการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท” เพื่อต้องการทราบถึงการเทศน์แบบลำพะเหวด คือ (๑) การเทศน์ตามใบลานที่นักปราชญ์ประพันธ์ไว้เป็นร้อยแก้ว (๒) การเทศน์เสียงหรือการเทศน์แหล่ ซึ่งเป็นที่นิยมเป็นอย่างดี สามารถโน้มน้าวใจผู้ฟังให้เกิดความอยากทำตาม ฟังง่าย เข้าใจง่าย และฟังได้ทุกระดับ ได้อย่างไร และ (๓) คุณค่าต่อการดำรงชีวิตประจำวันหรือไม่ อย่างไรด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับการเทศนาของพระภิกษุสงฆ์ด้วย และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ฟัง และเป็นแบบอย่างต่อรุ่นต่อไปด้วย

๒ วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบแนวคิดและทฤษฎีการเทศน์ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓ วิธีดำเนินการวิจัย

^๗ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต สังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๙.

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยค้นคว้าทางเอกสารตามลำดับ รวบรวมข้อมูลแล้วค้นคว้านำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่เชื่อถือได้ คือปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ โดยนำมาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับการเทศน์แหล่อีสานประกอบเอกสารแล้วนำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔ ผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องวิเคราะห์คุณค่าการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งได้ศึกษาประเด็นสำคัญคือ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทย แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่และทฤษฎีการเทศนา สามารถสรุปความได้ว่า

๑) รูปแบบแนวคิดและทฤษฎีการเทศน์ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น จะทรงตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนว่า ทรงกำหนดจุดมุ่งหมายแต่ละครั้งเพื่ออะไร แล้วก็ทรงเตรียมเนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนไปตามลำดับความยากง่ายไปพร้อม ๆ กัน และทรงคำนึงถึงตัวผู้รับการสอนหรือผู้รับสารด้วยว่า เขาจะสามารถเข้าใจและจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้ และสนใจเอาใจใส่มากยิ่งขึ้นทั้งนี้เพราะเทคนิคและวิธีสอนที่ทรงมีไว้หลายรูปแบบ และวิธีการดังกล่าวก็ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในขณะนั้น มีบุคคลทุกชั้นวรรณะเลื่อมใสศรัทธาจนทำให้เกิดการอุปสมบทตามและสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติถึงแม้บางคนจะมีได้อุปสมบทก็ตาม แต่ก็ได้น้อมนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรมาโดยตลอด

ส่วนในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยนั้น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการอนุเคราะห์ประชาชนไม่ให้ความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้ ได้สนองบทบาทกิจการคณะสงฆ์ทั้งการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่พุทธธรรมด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร รูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ด้านพัฒนาจิตใจ เพื่อชีวิตที่ดีงาม ได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๔ วิธี คือ นำเสนอโดยตรง นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์

ปัจจุบัน นำเสนอโดยบุคคลตัวอย่างมาประกอบ นำเสนอโดยแทรกอารมณ์ขัน และพุทธธรรมด้าน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๔ วิธี คือ นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน ประกอบ นำเสนอโดยวิธีการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย นำเสนอโดยวิธียกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต โคลง กลอนมาประกอบ นำเสนอโดยวิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ ได้มีการกำหนด นโยบายและแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้มีอุดมการณ์ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และวิธีการในการนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนประชาชน ให้นำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบสัมมาชีพและดำเนิน ชีวิตอย่างมีความสุข สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ให้ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประจำจังหวัดมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานกลางประจำจังหวัด อำนวยความสะดวก เป็น ที่ปรึกษา พัฒนาศักยภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ และปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ และอื่น ๆ ตามที่ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด หรือมอบหมาย ให้ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดมีสำนักงานตั้งอยู่ที่สำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด

เกี่ยวกับทฤษฎีการเทศนา การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตามหากขาดอูบายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ ประสบความสำเร็จหรือภาษาปัจจุบันเรียกว่าขาดเทคนิคในการสอน พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึง ความเป็นเลิศในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนเป็นอย่างดีมี ๑๐ วิธีดังนี้ (๑) การยกเรื่องชาดก และนิทาน (๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา (๓) การใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน (๔) การทำตัวเป็น ตัวอย่าง (สาธิตให้ดู) (๕) การเล่นภาษา (เล่นคำศัพท์) (๖) การใช้อุบายเลือกคนให้เหมาะสม (๗) การ รู้จักจังหวะและโอกาส (๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิชาการ (๙) การตักเตือนลงโทษ และชมเชย และ (๑๐) การแก้ปัญหาที่เผชิญเฉพาะหน้า

๒) การเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเทศน์แหล่อีสาน มีวิธีการเทศน์ที่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น คือเทศน์โดยใช้สำเนียงเป็นภาษาถิ่นอีสาน เล่นเสียงสูงเสียงต่ำ ทอดเสียงยาวโดยมีทำนองเป็นข้อบังคับให้เกิดลีลาที่น่าฟัง และเทศน์โดยพระสงฆ์ที่เป็นคนอีสานและ ใช้ภาษาอีสานได้ดีเท่านั้น มีการเทศน์ ๑ ธรรมาสน์ ๒ ธรรมาสน์ ๓ ธรรมาสน์ และ ๖ ธรรมาสน์ การ เทศน์แหล่มี ๓ ลักษณะ ดังนี้ (๑) แหล่ในเนื้อมหาชาติ (๒) แหล่ขบขันนอกเรื่องมหาชาติ (๓) แหล่ ปฏิภาณตันกลอนสด จุดเริ่มต้นของการเทศน์แหล่เกิดจากการเทศน์โบลานต่อมามีนักปราชญ์อีสาน แต่งบทประพันธ์แบบประยุกต์ขึ้นมาโดยมีเค้าโครงเรื่องพัฒนาการมาจากโบลาน ธรรมบท นิทาน

พื้นบ้าน และชีวิตจริงของคนในสังคมอีสาน ด้านหลักปฏิบัติการเทศน์แหล่ แต่ดั้งเดิมมีหลักปฏิบัติว่า “การเทศน์แหล่นั้นจะเอียงเข้าหาทำนองลำไม่ได้ ต้องเทศน์ให้ถูกทำนองแหล่เสมอ นอกจากนี้ต้องปฏิบัติตามองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ เสขิยวัตรหมวดว่าด้วยธรรมเทศนาปฏิสังยุต ๑๖ ประการ และมีหลักปฏิบัติที่กำหนดเพิ่มเติมขึ้นภายหลังเป็นการเฉพาะคือ หลักปฏิบัติก่อนฝึกเทศน์แหล่อีสาน ๙ ประการ และ หลัก ๑๐ ไม่ ของนักเทศน์เสียง ด้านคุณสมบัติและบุคลิกภาพ พระนักเทศน์แหล่อีสานมีคุณสมบัติคือ ต้องมีสายเลือดอีสานและใช้ภาษาอีสานได้ดี มีเสียงดีเป็นพื้นฐานมีใจรักและมีอุดมการณ์เป็นนักเผยแผ่ มีความอดทนขยันและเพียรพยายามมีคุณธรรมอิทธิบาท ๔ เป็นหัวใจสำคัญ เป็นผู้รักหาวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตามเสขิยวัตร ไม่ละเลย ไม่มุ่งแสวงหาลาภด้วยการเทศน์ และต้องไม่ถือรั้นเชื่อฟังครูบาอาจารย์ทำนองการเทศน์แหล่แต่ดั้งเดิมมี ๓ ทำนอง คือ ทำนองกาเดินก่อน ทำนองลมพัดพร้าวหรือลมพัดชายเขาและทำนองช้างเทียมแม่ซึ่งทำนองดังกล่าวเป็นทำนองเดินหนังสือในลำมหาชาติ หรือทำนองใช้เทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ ของพระนักเทศน์แหล่อีสาน และปัจจุบันนี้การประพันธ์กลอนเทศน์แหล่จะอาศัยเค้าโครงเรื่องจาก ๔ แหล่ง คือ อาศัยเรื่องราวจากธรรมบท อาศัยเรื่องราวจากนิทานพื้นบ้าน เรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสังคม และอาศัยวิถีชีวิตจริงและสถานการณ์จริงในปัจจุบัน

๓) วิเคราะห์คุณค่าของการเทศน์แหล่อีสานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาพบว่า คุณค่าด้านวิธีการเทศน์แหล่อีสาน ในเรื่องคุณค่าด้านผู้ฟัง การเทศน์แหล่อีสานเป็นการ สะท้อนให้เห็นหลักจริยธรรมที่หลากหลายมีทั้งอรรถรส คติเตือนใจ คติธรรมเกี่ยวกับเรื่องการเสียสละ ความสามัคคี การอนุเคราะห์ผู้อื่นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้านบุคลิกภาพเกี่ยวกับจริยธรรมของผู้ที่ทำการเผยแผ่นั้น คือ การเข้าถึงจิตใจของคนฟัง ฉลาดที่จะประยุกต์สภาพปัจจุบันมาแสดงธรรมให้เหมาะสม คุณค่าด้านการประพฤติปฏิบัติ คือ การรู้จักและเข้าถึงหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ การเข้าใจอย่างลึกซึ้งในการใช้ภาษาท้องถิ่นและไหวพริบ คุณค่าด้านการเผยแผ่ในฐานะที่เป็นผู้นำทางศาสนาที่มีความรู้ความเข้าใจและมีความเชี่ยวชาญในทางพระพุทธศาสนา

คุณค่าในด้านของการอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้น จะเห็นได้จากการใช้ทำนองสรภัญญะเทศนา การเทศน์แหล่ในภาคอีสานนั้นทำนองเทศน์จะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นอาจจะเป็นเพราะต่างคนต่างดัดแปลงไปตามความนิยมของผู้ฟัง การที่นักเทศน์ได้ฝึกแหล่โดยใช้ทำนองพื้นบ้าน และภาษาอีสานคือ ทำนองแบบเก่าแก่ดั้งเดิมภาษาที่ใช้ในการเทศน์แหล่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของตนเอง ซึ่งปัจจุบันประเพณีการเทศน์แหล่อีสานยังคงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา คุณค่าด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา คือ ในแง่ของพระผู้แสดงธรรมได้ใช้ความสามารถส่วนบุคคลในการสรรค์สร้างทำนอง

ขึ้นมา เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของตนเอง ซึ่งพระสงฆ์ย่อมมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้เทศน์ชี้แจงธรรมะและเป็นผู้เริ่มอนุรักษขนบธรรมเนียมประเพณีทำบุญต่าง ๆ สืบต่อกันมา

คุณค่าในด้านการศึกษา คือ การที่นักเทศน์หมั่นแสวงหาความรู้วิธีการต่าง ๆ ที่จะมาใช้ในการเทศน์แหล่คือกระบวนการต่าง ๆ ของทางด้านผู้เทศน์ จะทำให้เกิดความรู้เพิ่มเติมความรู้เป็นการสร้างกลุ่มของพระผู้จะเทศน์แหล่เพราะบางสิ่งที่ยังไม่รู้ก็จะได้รับรู้ในด้านการเทศน์แหล่ได้อย่างถูกต้องเป็นการพัฒนาตนเองของพระผู้เรียนรู้

๕ บทสรุป

การเทศน์ทำนองมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้วจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระโสดกฏิกัณณะว่าเป็นเอกทัคคะในทาง “กล่าวธรรมะด้วยเสียงไพเราะ” ต่อมาพระสงฆ์ยุคปัจจุบันได้นำมาดัดแปรการใช้ในการเผยแผ่ธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับสมัยนิยม ซึ่งพระสงฆ์ได้นำไปเทศนาแล้วพระราชาก็เกิดความเลื่อมใสจึงให้รักษากการเทศน์นี้ว่า ซึ่งสอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนญาติว่า “เราอนุญาตให้อนุโลมตามพระราชาก็ได้” จึงมีการเทศน์แหล่จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการเทศน์ทำนองแหล่อีสานซึ่งพระที่เป็นชาวอีสานสามารถสื่อสารกับผู้ฟังได้ง่ายและเข้าใจได้ง่าย และฟังได้ทุกระดับ ทำให้การเทศน์แหล่อีสานได้รับความนิยมจึงมีการอนุรักษไว้จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นการให้คุณค่าทางด้านต่าง ๆ คือ ๑) คุณค่าด้านการประพฤติปฏิบัติ คำสอนที่พระนำมาเทศน์สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ๒) คุณค่าด้านการเผยแผ่ ทำให้พระผู้เทศน์มีความชำนาญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓) ด้านของการอนุรักษวัฒนธรรม การเทศน์แหล่อีสานมีเอกลักษณ์ด้านภาษาท่วงทำนองการเทศน์และพระผู้เทศน์ การเทศน์แหล่อีสานจึงได้รับความนิยมยังคงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา ๔) ด้านการศึกษา พระผู้เทศน์ต้องหมั่นแสวงหาความรู้วิธีการเทศน์ให้โยมทำให้ได้ความรู้ทั้งสองฝ่ายคือพระและโยม

๖. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยเห็นว่าต่อไปควรทำเรื่องต่อไปนี้

- ๑) ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในละครไทยปัจจุบัน
- ๒) ศึกษาพุทธวิธีการเทศนาเชิงประยุกต์ให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระโสภณธรรมวาที. ความรู้พื้นฐานการเทศน์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และ
การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖.

ธนิตย์ คงกำเนิด. “การเทศน์แหล่ทำนองอีสาน : กรณีศึกษาทำนองแหล่อีสาน เรื่องเวสสันดรชาดก
กัณฑ์มัทรีของวัดทุ่งศรีวิไลย์ ตำบลบ้านชีทวน อำเภอเขื่อง จังหวัดอุบลราชธานี”.
วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยดุริยางควิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕.

- พระมหาธวัช เขมธโช. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์). “การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการฟังเทศน์มหาชาติในลานบุญผะเหวด
(เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก (บุษนารีย์). “ศึกษาคุณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา”. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๐.
- วัฒน์ชัย หมั่นยิ่ง. “วรรณกรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดก (กัณฑ์ทานกัณฑ์) ฉบับภาษาเขมร”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.